

זהות ציבורית

מי את/ה?

- נשאלנו בתרגילים של ימי הנערות. שחקנו במשחקי עמדות ולמדנו את 'התשובות הנכונות'. אך התשובה האמיתית לשאלה היא, נותרה חמקנית, שכן היא נוגעת עמוק בתודעה העצמית המבקשת לנסח את הגדרתה. נעסוק היום במשהו מן המעבר בין תשובות אפשריות: לקראת הבחירות הממשששות ובאות - נפתח את מעגל הזהות הציבורית. ננסה לעשות זאת, תחלה, בעזרת סיפורים.

תולדות יעקב יוסף כי תבוא אות א

שמעתי ממורי, משל לבן מלך שנשתלח למרחקים לכפר א' פחותי הערך, ובהאריך הזמן שמה הגיעו כתב מאביו המלך, ורצה לשמוח בו מאד אך שחש מבני הכפר שילעיגו עליו באומרם מה יום מיומים ושמחה מה זו עושה. מה עשה בן המלך, קרא לבני הכפר וקנה להם יין ושאר מיני יין המשכרים עד ששמחו בעם יין, והוא מצא עת לשמוח מאוד בשמחת אביו, ודפח"ח [ודברי פי חכם חן]. והנמשל מובן, כי הנשמה בושח לשמוח בשבת בתענוגי אביה המלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא בהנשמה יתירה שהוא לו אגרת שלומים מאביו, מחמת הגוף שהוא כבן כפר, לכך צוותה תורה לענג הגוף בשבת ויו"ט, ואז כשהגוף שמח בשמחת הגוף אז יש פנאי לנשמה לשמוח בשמחת דביקות המלך הקדוש ברוך הוא, ודי בזה: למוטיב של 'בן מלך שנשתלח' ישנם עשרות נוסחאות שונות. מה מגמתו בספור שלפנינו? איזו דילמה קיומית מציג הספור וכיצד הוא מציע לפתור אותה? האם אופי יחסי גוף נפש שמוצע כאן הוא הרמוני? וורסיה אחרת מכוונת לעניינינו.

שמעתי כאשר הקיסר יוזף השני נתן חירות וזכויות ליהודים שבארצו והיה אז ששון ושמחה בכל מקומות מושבותיהם של היהודים. וכשהגיעה הטובה אל הגאון ר' משה סופר זצ"ל... בככה בכיה גדולה ומרה. והיה זה לפלא גדול אצל תלמידיו. ושאלו אותו לסיבת בכייתו. ואמר להם...משל: פעם אחת היה מלך גדול והיה לו בן יקר מאוד. לימים חטא בן המלך חטא גדול מאוד ויגרשו אותו חצצר המלך אל מקום רחוק מאוד. ושם סבל הרבה מאוד והיה רוצה מאוד שאביו המלך יחזירנהו לביתו - בית המלך. פעם אחת שלח המלך אל מקום שבנו נמצא שם וצוה לבנות שם פלטין גדול יפה בשביל בן המלך. וישמע בן המלך זאת ויבך בכי גדול מאוד. ויתמהו האנשים מאוד וישאלו אותו על זה. ויען בן המלך אותם לאמר: כל הזמן שהייתי פה הייתי מתנחם אפשר היום או מחר ישלח המלך אחרי ויחזירני לביתו. אולם כאשר שלח עכשיו לבנות בשבילי פה פלטין רואה אנכי בזה שאין כלל בדעת המלך להחזירני לביתו ומר לי זה מאוד. האם לפלטין אני צריך? כלום חסר לי בבית המלך? ועל זה אני בוכה שתקותי לשוב אל בית המלך נכזבה... ועכשיו כשהולכים לבנות לנו פה בגלות את היכל החופש, מי יודע כמה יארך עכשיו הזמן להחזירנו לארצנו ועל זה אני בוכה, כי מזה אני רואה שאין בדעתו כלל להחזירנו בקרוב לארצנו.

מהו השוני המרכזי של נוסח זה מזה שלפניו? מהו המשקל של האירועים ההיסטוריים לעיצוב קו מחשבה? ראו את דרישתו-דרשתו של הרב קוק בענייננו בשתי פנים. אורות הקודש / חלק ג - מוסר הקודש / עמוד קמז / היסוד הכללי - קא האדם צריך להיחלץ תמיד ממסגרותיו הפרטיות, הממלאות את כל מהותו, עד שכל רעיונותיו סובבים תמיד רק על דבר גורלו הפרטי, שזהו מוריד את האדם לעומק הקטנות, ואין קץ ליסורים גשמיים ורוחניים, המסובבים מזה. אבל צריך שתהיה מחשבתו ורצונו, ויסוד רעיונותיו נתונים להכללות, לכללות

Comment [עקב]1: הרב יעקב יוסף מפולנאה (נפטר ב-1782) תלמידו וממשיך דרכו של הבעש"ט, מאבות החסידות, וסופר ואידאולוג התנועה. ספרו הנ"ל הוא הפרסום החסידי הראשון ובו יסודותיה המכוננים. מסודר לפי סדר פרשות השבוע. ציטוטים ישירים מן הבעש"ט מתחילים במילים: שמעתי ממורי.

Comment [עקב]2: הרב משה סופר (שרייבר, 1762-1839) (הידוע בכינוי החת"ם סופר) על שם ספרו חידושי תורת משה, ראש ישיבה ומגדולי הרבנים והפוסקים בדורות האחרונים. חי בעיקר בהונגריה ותרם תרומה מכרעת לעיצוב ההשקפה האורתודוקסית-יהודית.

הכל, לכללות העולם, לאדם, לכללות ישראל, לכל היקום. ומזה תתבסס אצלו גם הפרטיות שלו בצורה הראויה...

אורות התשובה / פרק יג - ארחות תשובה רוחניות ומעשיות / ג

צריך אדם להיות מחובר תמיד עם תמצית הטוב הא-להי המקושר בשורש הנשמה של כנסת ישראל כולה. ובזה הוא זוכה לתשובה. כי תמיד יגלו נגד עיניו גרעונותיו וחטאיו, שהם נובעים ממקור ההתנכרות, שהתנכר לאומה הא-להית. שהיא צור חוצב ומקור כל הטוב שבו.....

מה ההבדל בין שני המקורות? עמדו לא רק על הפער בין מספר המעגלים הכללים הסובבים את האדם, אלא גם יחסו של האדם אליהם.

את המהלך העובר מן הפרט לכלל ניתן לראות באופן מדויק בחשיבה של ריה"ל. דייקו היטב את המדרגות בהן הוא פוסע בשאלת היחס בין היחיד לצבור. הסעיפים לקוחים מן הפרק העוסק בתיאור תפילתו של עובד האלוקים.

כוזרי מאמר שלישי סעיפים יז-יט

...אחרי ברכות השבח יפתח החסיד בברכות בקשה על צרכי כל ישראל ועל צרכי עצמו בכללם ולא יתכן לבקש בקשות פרטיות כי אם בברכה המיוחדת לכך כי אין תפלה נענית כי אם בהיותה תפלת צבור או תפלה בצבור או תפלת יחיד השקול כנגד כל הצבור ואנו אין לנו יחידים כאלה בדורנו: (יח) אמר הכוזרי: ולמה לנו כל זה האין טוב לו לאדם כי יתבודד בתפלתו למען תהיה נפשו זכה יותר ומחשבתו פנויה יותר:

(יט) אמר החבר: לא כן תפלת הצבור יתרון בה מכמה בחינות ראשית הצבור אינו מתפלל על מה שיש בו משום רעה ליחידים והיחיד יתכן כי יתפלל על מה שיש בו משום רעה ליחידים אחרים כמו שיתכן כי אחדים מן היחידים ההם יתפללו על מה שיש בו משום רעה ליחיד זה אולם אחד התנאים בהם תכשר התפלה להתקבל הוא שתהיה זאת תפלה על מה שמביא תועלת לעולם ולא על מה שגורם לו נזק בכל דרך שהוא שנית לעתים רחוקות מאד תשלם תפלת היחיד בלא פגם הבא בשוגג או במזיד ולכן נקבע אצלנו כי יתפלל היחיד תפילה בצבור ואף יתפלל עד כמה שהדבר בידו בצבור שאינו פחות מעשרה למען ישלם על ידי אחדים מצבור זה מה שהחסר על ידי האחרים בשוגג או במזיד וכך תצא מבין כלם תפלה שלמה בכוונה זכה ותחול הברכה על הכל ויהיה לכל אחד מן היחידים חלק בה כי פעלת הענין הא-לוהי דומה לפעולת המטר המרווה ארץ מן הארצות שעה שיושביה זכאים לו ויתכן כי תיכלל ארץ זו גם יחידים אחרים אשר אינם זכאים לו ותהיה גם להם הצלחה בזכות הרב ולהפך יש אשר יכלא הגשם מאחת הארצות בהיות רב יושביה בלתי זכאים לו ויתכן כי ימצאו בה יחידים הזכאים לו ואינו נמנע מהם כי אם מחמת הרב אלה הם משפטי הא-לוה ית' בעולם הזה אולם גם ליחידים ההם שמור אתו גמול בעולם הבא ויתכן כי עוד בעולם הזה יתן להם תמורה טובה ויגמל להם חסד מה שיצינם לטובה בין שכניהם אך מעטים הם האנשים אשר ינצלו מן הענש על צבור שלם והמתפלל אך ורק בעדו דומה לאדם שבשעת סכנה למדינה יסתפק בתקון ביתו הוא ואינו רוצה להשתתף עם אנשי המדינה בתיקון חומותיהם אדם כזה הוצאתו מרבה וסכנתו מתמדת ואלו האיש המשתתף עם הצבור הוצאתו מועטת ובטחונו מרבה כי את אשר לא הספיק האחד לעשות בא האחר ומשלימו וכך תעמד המדינה על השלמות הגדולה ביותר האפשרית לה וכל אנשיה יהיו נהנים מברכותיה על ידי הוצאה מועטת והכל לפי החק ומתוך הסכמה כך קורא אפלטון את ההוצאה לפי החק השתתפות החלק בכל ומשעה שהיחיד מתעלם מהיותו חלק בכל זאת אומרת מחובתו

לעבד למען תקון הצבור שהוא חלק ממנו ומחליט לחסך תועלתו לו לעצמו חוטא הוא לכלל וביותר לנפש כי היחיד בקרב הצבור הוא כאבר יחיד בכללות הגוף שכן אלו היתה הזרוע מונעת את דמה בשעה שיש צורך בהקזתו היה הגוף כלה והזרוע כלה עמו אכן ראוי לו ליחיד לסבל אף את מר המות למען הצלת הכלל אך לפחות צריך היחיד לחשב על חלקו בכלל למען יתן תמיד חלקו ולא יתעלם ממנו אולם הואיל ודבר זה אין ללמדו מן ההיקש קבע הא-לוה את כל דיניו המעשרות והמתנות והקרבות ודומיהם הם חלק הכלל בקנינים ובמעשים....

תפיסת היחיד כאיבר מאבריה של האומה או של הציבור זוכה להד בקרב הוגים רבים. ראו למשל את הנוסח של חב"ד.

ספר התניא פרק לב

הנה על ידי קיום הדברים הנ"ל - להיות גופו נבזה ונמאס בעיניו, רק שמחתו תהיה שמחת הנפש לבדה הרי זו דרך ישרה וקלה לבא לידי קיום מצות ואהבת לרעך כמוך לכל נפש מישראל למגדול ועד קטן. כי מאחר שגופו נמאס ומתועב אצלו והנפש והרוח מי יודע גדולתן ומעלתן בשרשן ומקורן באלקי' חיים. בשגם שכולן מתאימות ואב אחד לכולנה ולכן נקראו כל ישראל אחים ממש מצד שורש נפשם בה' אחד רק שהגופים מחולקים. ולכן העושים גופם עיקר ונפשם טפלה אי אפשר להיות אהבה ואחוה אמיתית ביניהם אלא התלויה בדבר לבדה. וז"ש הלל הזקן על קיום מצוה זו זהו כל התורה כולה ואידך פירושא הוא כו'. כי יסוד ושורש כל התורה הוא להגביה ולהעלו' הנפש על הגוף מעלה מעלה עד עיקרא ושרשא דכל עלמין וגם להמשיך אור א"ס ב"ה בכנסת ישראל כמ"ש לקמן דהיינו במקור נשמות כל ישראל למהוי אחד באחד דוקא ולא כשיש פירוד ח"ו בנשמות דקב"ה לא שריא באתר פגים וכמ"ש ברכנו אבינו כולנו כאחד באור פניך וכמ"ש במ"א באריכות....

האם יש מקום למחשבה כי שאלות הזרות תלויה בתקופה בה חיים? היזכרו בדברי החת"ס לעיל. ראו את דברי הרב קוק בסוגיית השכר. הפרשיה סבוכה ולכן אציע שאלת ממקדת: מה היתה החלופה, בח"י האמונה של 'בית ראשון' לאמונה בדבר שכר פרטי בעולם הבא - של 'בית שני'?

אורות / למהלך האידאות בישראל / ה

בית ראשון ובית שני. האידאה הדתית. המצב הישראלי ויחוסו לאנושיות

מפני שלא הכשרה עדין הנשמה הפרטית של היחידים לקבל את כל תקפו וזוהרו של אור האידאה הא-להית עצמה, ולהתאים על-ידו את חיייהם עם ערך הפלל ושלמותו, לכן הכרח להשבר אותו המצב הנשגב של האמה, שהתחל לעלות ולהתרומם בימי הבית הראשון. הבית השני לא הוכן להשבת אותה האיתנות של האמה, במלא-המוכן. לא כח צבורי ישראלי הופיע עליו, כי-אם כח של יחידים. "הנבדלים מטמאת עמי הארצות" 30, שעל ידם נתן ד' ניר לישראל לעמד לגורלו באחרית הימים. עוד לא מרק ושטף הכח הצבורי האדיר ואפיו לא עבד יפה, לעמת כל הקלקולים הרבים וכל הזקמא שקלט בקרבו, בשחת העם את דרכו בימי טובה ושלום. אז מצאה ההשפעה הא-להית האישית, הפרטיית, מקלט לה באמה ובארץ. כל אותה הפרטיות, המעשית - של שמירת תורה ומצוות ודקדוקיהן הפרטיים, והעיונית - של הדעות והאמונות על-דבר "צורר תי-הנצח" האישיים הפרטיים ו"קבלת-הפרס" של היחידים, אשר מקדם נתגלתה ונתקיימה בתיים מתוך הופעת האידאה הא-להית, בתור נשמת-האמה הפללית, וכלולה היתה באוצרה העליון

ולא היתה נפרת ובלוטת פלל בפני אורה הפללי הגדול של זו – האידאָה הַאֲ-להית הישראליית – כְּנֶר לַפְּנֵי אַבוּקָה 31 וְכִשְׂרָגָא בְּטִיְהֶרָא 32, – היא החלה עתה, בסלוקו של האור הפללי הגדול בימי הבית השני, להקבע ולהתבלט באפנה הפרטי המיוחד. אַז בָּאָה תַחַת הָאִידֵאָה הַאֲלֵהִית בְּעֶצֶם רוּמְמוּתָהּ, וְעַל-יְדֵי גְּנִיזָתָהּ שֶׁל זו, – תולדתה האידאָה הדתית, במלא צביונה והרחבתה; משמשת היא זו ומלבשת את הראשונה, ולעולם לא תתנפר לִשְׂרֵשׁ-נִשְׁמָתָהּ, שהיא האידאָה הַאֲ-להית המיוחדת לישראל, בתור אמה המסגלת לה מצד נשמתה הלאומית. המוסר האישי הפרטי, הדאגה לחיי-הנצח האישיים הפרטיים, הדיוק הפרטי של כל מעשה בודד המקשר ברוח הפללי, התבססו יפה על-פי ההופעה הַאֲ-להית המקטנת המיוחדת לצד הפרטיות – האידאָה הדתית. מעמדם המבצר באמה נתן לה כח רב והכין לה פלפלה רבה, שתוכל לשאת אמה גם בימי גלותה ונדודה. גם הכשיר לה את הדרך, כדי שתוכל לבוא בהדרגה, על-ידי מהלך מסבך ומסובך, אל המשטרה העליונה, שהאידאָה הַאֲ-להית תשוב להופיע בקרבה בעצם עז גבורתה, אחרי שיכשר העם אל שאיפתו הברורה, כימי עולם וכשנים קדמוניות. זהו החנוף הגדול והארץ, של הרקבת המכסים הדתי והשפעתו, בהמון דקדוקי תורה ודקדוקי ספרים, חֲדָשִׁים גַּם יְשָׁנִים, – בצרוף דאגת חיי-הנצח, האישיית הפרטית, המסיעתה.

הזבל לדור הבא – כאן על פני האדמה עמי' 199

...היה זה בשנת 1923. תקופה של רעב למחצה ומחסור בכול.

כבר שבועיים מחכים למשאית הישע עם פרודוקטים שהגזבר הבטיח לשלוח מחיפה ועדין לא הגיעה. ובניתיים כילינו את כל אשר היה בבית והמחסן ריק מכול. לא קטניות, לא אורז ואף לא טיפת שמן. על תה וסוכר אפלו לחלום כבר הפסקנו. ישנה עדיין מנת לחם לכל אחד, ובצל, הרבה בצל, אשר הצליח מאד בשנה ההיא. לא בישלנו באותו יום. מתקרבת שעת הצהריים. עוד מעט יבואו החברים מן השדה רעבים, עייפים ורבותבים, כי גם גשם טפסף במשך כל אותו בוקר, ומה נגיד להם? החברה האחראית במטבח פרצה בבכי וברחה מן המקום, ואני נשארתי יושבת בחדר-האוכל קודרת ומלאת צער. העמדתי על השולחנות לחם ובצל – וזהו זה. והנה נכנס לוקא – צעיר יפהפה, עליז ומלא חיים, ויחד עם זה אמיץ-לב ונאמן.

"מה את מזופתת כל-כך מניה? מה קרה?" שואל לוקא.

ואני, מלאת מרירות שופכת את מר לבי לפניו. אין מה להגיש לחברים לאכול. הגזבר לא שלח מאומה. המצב הולך ורע מיום ליום, ואיך אפשר להמשיך ככה? ואילו לוקא מסתכל בי, מחייך ובקול עליז אומר לי: "רק זה? גם כן טרגדיה! ואם לא אוכלים אפילו כמה ימים אז מה? מזה לא מתים, ואף הקיבה לא מקלקלים! וכי אין את יודעת כי אנו רק הזבל לדור הבא?" הסתכלתי בו בהקשבה דרוכה, ופתאום הוקל לי: הלא לוקא צודק! אם אנחנו רק הזבל בשביל הדור הבא, הרי שיש למדוד את הקשיים היום-יומיים באמת מידה אחרת. ובעליונותו הדביק גם אותי. אותה שעה החלו החברים להגיע מן השדה, עייפים ורטובים. עמדתי וקיבלתי את פניהם בשמחה: - חברה, לא בישלנו היום, כי הגזבר לא שלח פרודוקטים. יש רק לחם ובצל. אולם אל דאגה! לוקא אומר כי אנו רק הזבל בשביל הדור הבא!"

השתררה דממה קצרה. אך הנה נוטל חבר אחד בצל גדול מן השולחן, יוצא את אמצע חדר-האוכל ופותח במחול מבדח: לוקא יבנה הגליל! אל יבנה הגליל! מצטרפים גם אחרים. כל אחד עם בצל בידו. משתלהב מחול שוער, וחדר-האוכל מתמלא שמחה אמיתית ושירה אדירה: אל יבנה הגליל! לוקא יבנה הגליל!

מניה שוחט